

Krzysztof Smykowski¹
Instytut Nauk Teologicznych
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Teologiczno-liturgiczne treści obrzędu błogosławieństwa zwierząt

[Theological and Liturgical Content of the Rite of Animal Blessing]

Streszczenie: W artykule opisano strukturę oraz teologiczne treści obrzędu błogosławieństwa zwierząt. Obrzęd ten ma formę charakterystyczną dla liturgii odnowionej po Soborze Watykańskim II i obejmuje: obrzędy wstępne, liturgię słowa, modlitwę błogosławieństwa oraz zakończenie. Zastosowano metodę hermeneutyki liturgicznej. Studium semantyczno-strukturalne tekstów liturgicznych pozwoliło wydobyć autentyczne bogactwo teologiczne tego obrzędu. Błogosławieństwo zwierząt jest sprawowane najczęściej we wspomnienie św. Franciszka z Asyżu lub św. Rocha.

Summary: The aim of this paper is to describe the structure and theological content of the rite of blessing of animals. This rite follows the structure of the liturgy renewed after the Second Vatican Council and includes: the introductory rites, the liturgy of the word, the prayer of blessing and the conclusion. The method of liturgical hermeneutics was used. The semantic and structural study of liturgical texts made it possible to reveal the authentic theological richness of this rite. The blessing of animals is most often celebrated on the commemoration of St. Francis of Assisi or St. Roch.

Słowa kluczowe: błogosławieństwo zwierząt; hermeneutyka liturgiczna; liturgia; obrzędy błogosławieństw; zwierzęta.

Keywords: blessing of animals; liturgical hermeneutics; liturgy; rites of blessings; animals.

W liturgii Kościoła katolickiego, oprócz Liturgii Godzin i sakramentów, ważne miejsce zajmują sakramentalia. Wśród nich uwagę należy zwrócić na błogosławieństwa. Kościół błogosławi swoich wiernych, przedmioty

¹ Krzysztof Smykowski, Instytut Nauk Teologicznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, krzysztof.smykowski@kul.pl, <https://orcid.org/0000-0002-9173-5891>.

i urządzenia, rośliny i zwierzęta. Ostatnie z tych błogosławieństw jest coraz częściej celebrowane w Kościele w Polsce, a do nielicznych miejsc, w których sprawuje się je od wieków, dołączają nowe.

Obrzędy błogosławieństwa zwierząt w Kościele sprawowane były od dawna. Już sakramentarz gregoriański zawierał błogosławieństwo chorego zwierzęcia (SG, s. 141). W Rytuale z Belley, który doczekał się kilkunastu wydań w latach 1830–1843, zawartych było aż 17 różnych błogosławieństw zwierząt (Durak A., 1995, s. 28). W niektórych polskich rytuałach można z kolei spotkać błogosławieństwo jedwabników (Pałęcki W., 2021, s. 365). Wydanie typiczne księgi *De benedictionibus* umieściło błogosławieństwo zwierząt w części drugiej, która obejmuje błogosławieństwa dotyczące budynków i wielorakiej działalności chrześcijan (DB, nr 721–744). Podobnie jest w księdze *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich* (OB, nr 721–744), w której nie wprowadza się do obrzędu istotnych adaptacji.

Celebracja ta ma strukturę typową dla obrzędów błogosławieństw sprawowanych według wskazań odnowionej liturgii Soboru Watykańskiego II. Rozpoczyna się obrzędami wstępnymi. Kolejną częścią jest liturgia słowa, która obejmuje czytania biblijne, homilię wyjaśniającą przeżywane misterium oraz prośby. Następną zasadniczą częścią jest modlitwa błogosławieństwa, która wyraża uwielbienie Boga i jest prośbą o pomoc Chrystusa w Duchu Świętym. Ostatnią częścią jest zakończenie obrzędu, które może odbyć się przez błogosławieństwo i wykonanie odpowiedniego śpiewu (Sierchuła A., 2008, s. 435–442).

Celem niniejszego artykułu jest przeprowadzenie analizy teologiczno-liturgicznej obrzędu błogosławieństwa zwierząt z wykorzystaniem elementów metody hermeneutyki liturgicznej. Zakłada ona dokonanie analizy najbardziej charakterystycznych syntagm, czyli zwrotów wyrażających logiczną całość znaczeniową. Przytoczona zostanie także interpretacja zaproponowanych w rytuale tekstów biblijnych. Tego rodzaju studium pozwoli w zakończeniu wydobyć i uwidocznic autentyczne bogactwo teologiczno-liturgiczne błogosławieństw zwierząt.

Dotychczasowe publikacje dotyczące tego błogosławieństwa podejmowały jego analizę z innych punktów widzenia. Ograniczały się w zasadzie do scharakteryzowania struktury obrzędu (Syczewski T., 1996, s. 140–142), ukazania pastoralnych aspektów jego sprawowania (Brusiło J., 2020, s. 123–130) bądź opisu tradycji związanych z celebrowaniem błogosławieństwa w poszczególnych kościołach partykularnych (Biaggi S., 2006, s. 217–219).

Obrzędy wstępne

Po zgromadzeniu się wspólnoty można wykonać odpowiedni śpiew (DB, nr 725; OB, nr 725). Wspólny śpiew nie ma tylko znaczenia funkcjonalnego. Udział w śpiewie jest wyrazem czynnego uczestnictwa wiernych w liturgii (KL, nr 30). Rytuał nie precyzuje miejsca, w którym powinien być sprawowany obrzęd. Wydaje się, że miejscem najbardziej stosownym byłby parafialny ogród lub przykościelny teren. Warto zatroszczyć się, aby to miejsce było o dość dużej powierzchni, tak by zachować większy dystans między zgromadzonymi i ich zwierzętami. Udział większej liczby zwierząt może być bowiem przyczyną stresu lub agresji u niektórych osobników. W przypadku sprawowania obrzędu w okresie letnim należy także pomyśleć, aby miejsce nie było nasłonecznione, a podłoże zapewniało dobrostan obecnym zwierzętom (np. trawa).

Po zakończeniu śpiewu ma miejsce znak krzyża oraz pozdrowienie liturgiczne. Obrzędy przewidują dwojaką formę pozdrowienia, która zależy od tego, czy przewodniczącym jest osoba duchowna czy świecka. Jest to zabieg konsekwentnie stosowany w księdze liturgicznej przy wielu błogosławieństwach. Biskup, prezbiter i diakon oznajmia przez pozdrowienie wspólnocie obecność Boga, który „jest godny podziwu we wszystkich swoich dziełach”. Formułę odpowiedzi na pozdrowienie skierowane przez wyświęconego szafarza („I z duchem twoim”) można zinterpretować jako prośbę zanoszoną przez wspólnotę za jej lidera, by z pomocą łaski Bożej mógł dobrze wypełnić zadanie przewodniczenia celebracji (DB, nr 726; OB, nr 726; Sierchuła A., 2008, s. 436). Pozdrowienie kierowane przez szafarza świeckiego utrzymane jest w tonie zachęty do uwielbienia Boga, który wszystko uczynił w sposób mądry (DB, nr 727; OB, nr 727; Sierchuła A., 2008, s. 437). Pozdrowienie ma walor mistagogiczny, gdyż wprowadza uczestników w celebrację i w ten sposób przybliża misterium Bożej miłości.

Rytuał zawiera także propozycję introdukcji do obrzędu. Służy ona wyjaśnieniu sensu celebracji i odpowiedniemu przygotowaniu wspólnoty do świadomego i czynnego udziału. Wprowadzenie zawarte w księdze przypomina o stworzeniu zwierząt oraz ich uczestnictwie w życiu człowieka. Ukazane zostało także znaczenie zwierząt w historii zbawienia. Wspomina się udział zwierząt w przymierzu z Noem, baranka paschalnego, ukrycie Jonasza we wnętrzu wielkiej ryby, żywienie Eliasza przez kruki oraz ich uczestnictwo w Odkupieniu dokonanym przez Chrystusa. Wprowadzenie kończy się zachętą do modlitwy o błogosławieństwo dla zwierząt, uwielbienia Boga za wywyższenie człowieka oraz prośby, by potrafił on żyć na miarę otrzymanej godności. Szafarz może wygłosić inne wprowadzenie. Winno być jednak ono krótkie i zrozumiałe (DB, nr 728; OB, nr 728; Sierchuła A., 2008, s. 437).

Liturgia słowa

W przyjętym rytuale jest możliwe, na zasadzie odpowiedniego wyboru, sięgnięcie do tekstów biblijnych znajdujących się w księdze liturgicznej. Decyzję w tym zakresie podejmuje celebrans obrzędu. Przewidziana jest możliwość użycia jednego z czterech czytań zaczerpniętych z ksiąg historycznych lub prorockich Starego Testamentu. Pierwsze z nich (Rdz 1,1.20-29) stanowi opis stworzenia człowieka i różnych gatunków zwierząt. Tekst został zaczerpnięty z tradycji kapłańskiej i jest opowiadaniem o kształtowaniu przestrzeni życiowej poprzez zasiedlanie powietrza i morza (dzień piąty) oraz łądu (dzień szósty). Przestrzenie te nie mają jednak życiowótłórczych zdolności, tworzą jedynie środowisko życia dla właściwych im istot. Powstanie życia jest suwerennym aktem stwórczym Boga, a nie efektem zdolności wód, powietrza czy ziemi. Stworzone zwierzęta zostają przez Boga obdarzone błogosławieństwem. W Starym Testamencie jest ono obietnicą wspomagania tego, co się błogosławi. W tym wypadku wsparcie to oznacza przede wszystkim płodność. Dzieło stworzenia znajduje swoje ukoronowanie w powołaniu do istnienia człowieka stworzonego na obraz Boży. Ma on panować nad światem. Panowanie to należy rozumieć w kategoriach odpowiedzialności, czynienia ziemi gotową do zamieszkania i pasterskiej troski o zwierzęta. Panowanie nie oznacza zatem prawa do przemocy i agresji. Stworzone przez Boga życie podlega jego szczególnej opiece i jakiegokolwiek nadużycia nie mogą być zaakceptowane. Szczególna więź między człowiekiem, który żyje wśród królestwa zwierząt, a osobnikami do niego należącymi, ujawnia się we wspólnym błogosławieństwie otrzymanym od Boga po zakończeniu dzieła stworzenia. Jest to niezwykle charakterystyczny, choć nie zawsze dostrzegany, zabieg autora natchnionego, który wszystkie inne opowiadania o stworzeniu kończy osobnym błogosławieństwem. Tekst ten ukazuje świat, w którym nie istnieje łańcuch pokarmowy i nie ma miejsca na przelewanie krwi. Ten ideał stoi w jasnym kontraście wobec świata, który pojawi się po potopie, choć i w nim Bóg ustanowi zasady służące obronie wartości, jaką jest życie (DB, nr 729; OB, nr 729; Lemański J., 2013, s. 161–173; Synowiec J.S., 1987, s. 126; Chrostowski W., 2003, s. 99).

Drugi z zaproponowanych tekstów mówi o stworzeniu zwierząt i nadaniu im nazw (Rdz 2,19-20a). Człowiek zostaje ukazany jako pozbawiony właściwego kontekstu, w którym mógłby egzystować i spełniać się jako osoba. Reakcją Boga na ten brak jest stworzenie na ziemi zwierząt. Materia, z której są one uformowane, jest identyczną z tą, z której wcześniej powstał człowiek. Brakuje jedynie informacji o ożywiającym tchnieniu, czym wyraźnie zaznaczona zostaje dyskretna różnica w relacji Stwórcy do

człowieka i innych istot żywych. Kontekst wskazuje jednoznacznie, że zwierzęta zostają stworzone ze względu na człowieka. Bóg przyprowadza je do człowieka, aby przyjrzeć się, jakie nada im nazwy. Człowiek rozpoznaje w nich żywe istoty i je nazywa. Tym samym zdradza nadrzędną cechę, jaką jest inteligencja i mowa oraz wyraża swoją władzę nad światem zwierząt. Przy tej okazji dokonuje pewnego wartościowania, nazywając najpierw zwierzęta nadające się do udomowienia, następnie ptaki, a na koniec zwierzęta polne (DB, nr 730; OB, nr 730; Lemański J., 2013, s. 232–234).

Inną propozycją jest opis mówiący o ocaleniu zwierząt z potopu (Rdz 6,17-23). Tekst rozpoczyna się wyjaśnieniem sensu budowy arki, którego polecenie zostało wydane w wersach poprzednich. Zamiarem Boga jest zniszczenie wszelkiego ciała, czyli życia na ziemi. Proponując Noemu przymierze, Bóg poleca, aby w arce znalazły się osoby, zwierzęta i niezbędny pokarm. Przymierze oznacza zobowiązanie ze strony Boga i posłuszeństwo Noego, które zadecyduje o ocaleniu go z katastrofy. Beneficjentem tej łaski są także zwierzęta. Równocześnie z Noem i jego rodziną w arce mają znaleźć się samiec i samica z każdego gatunku, które zostały wymienione w opisie stworzenia zawartym w pierwszym rozdziale Księgi Rodzaju. Tekst sugeruje, że osobniki te przybędą spontanicznie. Jedna zróżnicowana płciowo para z każdego gatunku wystarczy, by zachować życie i je rozmnożyć. Bóg nie zamierza zatem zniszczyć w sposób całkowity życia na ziemi. Chce przerwać jedynie proces dewastacji, który na skutek ludzkich wyborów uczynił ze świata miejsce nienadające się do użytku zgodnego z jego pierwotnym przeznaczeniem. Tekst ten akcentuje także prawdziwe braterstwo pomiędzy człowiekiem a zwierzętami. Noe ratuje je od zagłady, a w kolejnym rozdziale gołąb przynosi gałązkę oliwną jako znak końca potopu (DB, nr 731; OB, nr 731; Lemański J., 2013, s. 380–382, Wenham G.J., 1987, s. 174–176).

Ostatni z tekstów jest zaczerpnięty z tradycji prorockiej i jest fragmentem zapowiedzi nowego króla i nowego świata (Iz 11,6-10). Poemat ten zapowiada pojawienie się władcy zdolnego zaprowadzić idealne królestwo. Prorok, opisując obraz pokoju mesjańskiego, odwołuje się do świata zwierząt. Kompozycja tekstu jest misterna i wymowna. Autor tworzy pary zwierząt, z których jedno jest dzikie, a drugie domowe i zapowiada dokonanie się rekoncylacji między nimi, a być może nawet udomowienie ich wszystkich i poddanie słabemu człowiekowi, jakim jest dziecko. Należy dostrzec w tym tekście alegorię. Metamorfoza zwierząt oznaczać ma symboliczne zniknięcie wrogości między narodami. Nie brakuje jednak opinii, które zapowiedź pojmują dosłownie i oczekują eliminacji przez Boga drapieżności, która wdarła się na świat na skutek grzechu. Opis ten jest świadectwem głębokiej intuicji, że przemoc względem zwierząt jest czymś, co w sposób znaczący

odbiega od sprawiedliwego porządku (DB, nr 731; OB, nr 731; Brzegowy T., 2016, s. 619–623, Rubinkiewicz R., 1993, s. 40).

Zależnie od okoliczności możliwe jest także wykonanie psalmu responsoryjnego lub innego odpowiedniego śpiewu, który traktowany jest jako modlitwa i odpowiedź na usłyszane słowo (Sierzchuła A., 2008, s. 438). Rytuał proponuje tekst Ps 8,4-5.7b-9. Psalm 8 jest psalmem pochwalnym, a ściśle – uwielbienia za stworzenie i był pierwotnie wykorzystywany w kulcie świątynnym. Obecny w księdze fragment rozpoczyna się spontaniczną reakcją człowieka wpatrującego się w niebo, które jest dziełem Boga. Człowiek, widząc swoją znikomość, stawia pytanie o własną tożsamość i wyraża zdziwienie oraz zachwyt troską Boga i powierzeniem mu całego wszechświata. Wśród bytów poddanych jego władzy wymienione zostały zwierzęta domowe i dzikie zamieszkujące ląd, morze i przestrzeń powietrza. Pod jego kontrolą znajdują się także istoty przewyższające go znacznie swoimi rozmiarami. Podkreśleniu pełnego prawa do rządów, jakie sprawować ma człowiek nad ziemią, służy posłużenie się wymownym obrazem złożenia wszystkiego pod jego stopy (DB, nr 732; OB, nr 732; Craig P.C., 1983, s. 104–110; Ordon H., 1993, s. 28).

Po odczytaniu tekstów biblijnych i ich wyjaśnieniu następuje wspólna modlitwa. Jej wezwania są swoistym pomostem między dwoma zasadniczymi częściami obrzędu, czyli proklamacją słowa Bożego a modlitwą błogosławieństwa. Rozpoczyna się ona zwróceniem do Stwórcy, by wnieść do Niego słowa uwielbienia. Zgromadzeni uczestnicy celebracji wezwania wypowiedziane przez szafarza potęgują wypowiedzianą aklamację: „Jakże są liczne dzieła Twoje, Panie”, wyrażając w ten sposób zachwyt nad bogactwem i pięknem dzieła stworzenia. Rytuał proponuje sześć wezwań, z których szafarz może wybrać najbardziej odpowiednie albo dodać inne. Zachowują one charakter uniwersalny, ale podejmują też sprawy odnoszące się wprost do zgromadzonej wspólnoty. Wszystkie rozpoczynają się od syntagmy „Błogosławiony jesteś, Boże”. Błogosławiąc Boga, ludzie proklamują Jego chwałę oraz oddają mu cześć. Powodem, dla którego zgromadzona wspólnota błogosławi Boga, jest dzieło stworzenia oraz doświadczenie działania Opatrzności Bożej. Wyraża się ono poprzez obecność zwierząt w życiu człowieka. Ich rola została ukazana w kolejnych wezwaniach. Służą one człowiekowi pomocą w pracy, są pokarmem i są towarzyszami życia. Ich posłannictwo nie kończy się w wymiarze naturalnym i doczesnym, lecz ma także sens nadprzyrodzony i wieczny. Boża opieka nad zwierzętami jest znakiem ojcowskiej opatrzności i ma dla człowieka wymiar pedagogiczny, służąc kształtowaniu jego postaw moralnych, wśród których miejsce centralne zajmuje miłość Boga (DB, nr 734; OB, nr 734; Wróbel J., 2010, s. 98).

Modlitwa błogosławieństwa

Obrzędy przewidują odmówienie jednej z dwóch modlitw błogosławieństwa. W porównaniu z modlitwami zawartymi w innych obrzędach charakteryzują się one dużą zwięzłością.

Boże, hojny Dawco wszelkich darów, Ty dałeś ludziom zwierzęta, aby im służyły pomocą w pracy i w zaspakajaniu życiowych potrzeb. (Za wstawiennictwem świętego N.) pokornie Cię prosimy, aby te zwierzęta, konieczne do podtrzymywania życia ludzkiego, dobrze służyły naszym potrzebom. Przez Chrystusa, Pana naszego (DB, nr 736; OB, nr 736).

Euchologia ta ma typową strukturę anamnetyczno-epikletyczną i rozpoczyna się inwokacją skierowaną do Boga, który jest określony jako „hójny Dawca wszelkich darów”. To wyrażenie podkreśla Jego działanie wspierające człowieka we wszystkich wymiarach życia. Wzbudza także u uczestników celebracji przekonanie, że ich modlitwy zostaną wysłuchane. Dalsza część modlitwy nawiązuje do dzieła stworzenia. Potwierdza to wyrażenie „Ty dałeś ludziom zwierzęta”. Fakt ten jest przejawem troski o człowieka, który dzięki zwierzętom może zaspokajać codzienne potrzeby oraz rozwijać się integralnie. Oprócz znanych od czasów najdawniejszych form wykorzystywania zwierząt jako pokarmu czy pomocy w pracy na roli pojawiły się nowe wymiary ich obecności w działalności człowieka. Można tu wspomnieć np. ratowanie życia ludzi uwięzionych lub zaginionych, rozwój technologii medycznych, który nastąpił dzięki doświadczeniom na zwierzętach czy ich hodowlę w warunkach domowych, która u człowieka rozwija wrażliwość i spostrzegawczość (Wróbel J., 2010, s. 102; Smykowski K., 2017a, s. 448).

Uprasząca część modlitwy może być zanoszona za wstawiennictwem wybranego świętego, zwłaszcza jeśli obrzęd sprawowany jest w jego święto lub wspomnienie. Jest wstawiennictwem za tymi, którzy korzystają z dobrodziejstw danych człowiekowi dzięki obecności zwierząt. Zawiera ona prośbę, „aby te zwierzęta [...] dobrze służyły naszym potrzebom”. Modlitwa ta uprasza przychyłność Bożej Opatrzności dla zwierząt, wyrażającą się w udzieleniu zdrowia i ochronie przed innymi niebezpieczeństwami. Z tej syntagmy wybrzmiewa także ton antropologiczny, który nie zawsze łatwo jest dostrzegać. Jest to prośba, by człowiek, podejmując wieloraką działalność, z dobrodziejstw dostarczanych za pośrednictwem zwierząt korzystał na miarę swojej godności, czyli przestrzegając norm moralnych, które stoją na jej straży.

Boże, Ty w swojej mądrości wszystko stworzyłeś. Ty ukształtowałeś człowieka na swoje podobieństwo i obdarzyłeś go błogosławieństwem,

aby panował nad zwierzętami. Wyciągnij swoją prawicę i spraw: niech te zwierzęta służą nam w codziennych potrzebach, abyśmy wspierani Twoją pomocą w obecnym życiu, z tym większą ufnością dążyli do życia wiecznego. Przez Chrystusa, Pana naszego (DB, nr 737; OB, nr 737).

Druga z modlitw także prezentuje dwudzielną strukturę z częścią wspomnieniowo-uobecniającą i błagalną. Jest ona skierowana do Boga i odwołuje się do dzieła stworzenia. W harmonii stworzonego świata, którego istotną częścią są zwierzęta, objawia się Boża mądrość. To przekonanie było już widoczne w księgach dydaktycznych Starego Testamentu. Euchologia przypomina podstawową prawdę antropologii chrześcijańskiej o stworzeniu człowieka na obraz i podobieństwo Boże. Tak wyjątkowa pozycja staje się źródłem błogosławieństwa. W ten sposób człowiek stał się mandatariuszem całego stworzenia (Nadolski B., 1992, s. 245). Powierzonego mu panowania nie należy rozumieć w kategoriach władzy arbitralnej, gdyż „Stwórca chciał, aby człowiek obcował z przyrodą jako jej rozumny i szlachetny «pan» i «stróż», a nie jako bezwzględny «eksploatator»” (RH, nr 15).

Część błagalna rozpoczyna się od syntagmy „Wyciągnij swoją prawicę”. Wyrażenie to występuje wielokrotnie w Biblii (np. Ps 74,11; 89,26; 138,7) i jest symbolem skutecznej interwencji zbawczej Boga. Jest to skonkretyzowana forma Bożej aktywności wobec człowieka będąca synonimem błogosławieństwa (Malesa W., 2014, s. 153). Jej przejawem jest wsparcie człowieka w realizacji życiowego powołania. Wśród wielu jej form na szczególną uwagę zasługuje obecność zwierząt. Ich udział w zaspokajaniu podstawowych potrzeb człowieka został opisany powyżej. W tej euchologii jednak, w przeciwieństwie do pierwszej modlitwy, do głosu dochodzi także wyraźny ton eschatologiczny. Doświadczana m.in. dzięki zwierzętom pomoc Stwórcy w obecnym życiu pobudza chrześcijanina do pełnego nadziei dążenia ku życiu wiecznemu, które jest uczestnictwem w życiu samego Boga.

Obrzęd błogosławieństwa może zakończyć się pokropieniem wodą błogosławioną zgromadzonych ludzi i przyprowadzonych przez nich zwierząt. Jest to czynność fakultatywna, która w zależności od okoliczności może być opuszczona, podobnie jak ma to miejsce w innych błogosławieństwach (DB, nr 738; OB, nr 738). Wydaje się, że w tym przypadku celebrans powinien rozważyć taki wybór albo dokonać pokropienia z większej odległości. Gwałtowne ruchy kropidłem mogą spowodować lęk lub agresję u niektórych zwierząt, co byłoby sprzeczne z sensem sprawowanej celebracji. Udział w obrzędzie nie powinien wpływać negatywnie na ich dobrostan.

Zakończenie obrzędu

Ostatnią przewidzianą przez rytuał częścią jest zakończenie obrzędu. W przypadku błogosławieństwa zwierząt część ta nie jest rozbudowana. Niezależnie od tego, czy celebracji przewodniczy kapłan lub diakon, czy osoba świecka, przewiduje się wypowiedzenie jednego zdania. Jest ono swoistą syntezą treści obrzędu. Przyzywa ono błogosławieństwa Boga, który dla dobra ludzi stworzył zwierzęta, aby zachował On wszystkich zgromadzonych w swojej opiece. Według rytuału na zakończenie liturgii można wykonać odpowiedni śpiew (DB, nr 739; OB, nr 739).

Czas sprawowania obrzędu

Obrzędy błogosławieństw nie wskazują konkretnego terminu, w którym sprawowana ma być ta celebracja. Wspomina się jedynie, że nic nie stoi na przeszkodzie, aby w pewnych okolicznościach, np. we wspomnienia niektórych świętych odprawić tę ceremonię.

W Polsce najstarszą tradycję ma sprawowanie błogosławieństwa zwierząt we wspomnienie św. Rocha z Montpellier (16 sierpnia). Jest on czczony jako patron podróżujących, więźniów, chorych na choroby zakaźne zwierząt i ludzi oraz polskich lekarzy weterynarii. Najbardziej znane i widowiskowe uroczystości ku czci św. Rocha mają miejsce w wielkopolskim Mikstacie. Sprawowane są od ponad 300 lat, a w 2015 r. zostały wpisane na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego (Brusiło J., 2020, s. 127).

Najczęściej błogosławieństwo zwierząt jest sprawowane jednak we wspomnienie św. Franciszka z Asyżu (4 października). Początkowo miało to miejsce w klasztorach franciszkańskich. Z czasem zwyczaj ten rozprzestrzenił się także na inne parafie. Jan Paweł II w 1979 r. ustanowił św. Franciszka z Asyżu patronem ekologów, wskazując, że uważał on przyrodę za przedziwny dar Boży ofiarowany ludziom. Szczególnie przeżywał wszystkie dzieła Stwórcy i „złożył należną cześć, chwałę i wszelkie uwielbienie wszechmocnemu i dobremu Panu” (IS; LS, nr 11).

Innym terminem mogłoby także być wspomnienie św. Filipa Nereusza (26 maja), który oprócz św. Franciszka z Asyżu jest wymieniany przez *Katechizm Kościoła katolickiego* jako święty odnoszący się z wielką delikatnością do zwierząt (KKK, nr 2416). Można by także rozważyć odprawienie tego obrzędu we wspomnienia św. Antoniego Pustelnika (17 stycznia), św. Jana Bosko (31 stycznia), św. Antoniego z Padwy (13 czerwca) czy św. Marcina de Porres (3 listopada), którzy także odznaczali się szczególną wrażliwością na los zwierząt (Smykowski K., 2017b, s. 65).

Rytuał nie ogranicza możliwości odprawienia obrzędu do wspomnienia świętych. Dobrym terminem mógłby być jeden z dni podczas święta ekumenicznego, jakim jest Czas dla Stworzenia. Z woli papieża Franciszka rozpoczyna się on w Światowym Dniu Modlitw o Ochronę Stworzenia (1 września) i trwa do wspomnienia św. Franciszka z Asyżu (4 października). Corocznie przeżywany Czas dla Stworzenia ma być okazją do dziękczynienia za wspaniałe dzieło, które Bóg powierzył opiece ludzi, błagania o Jego pomoc w ochronie stworzenia oraz przebaczenie za grzechy popełnione przeciwko światu. Przesłanie to koresponduje z teologicznymi treściami obrzędu błogosławieństwa zwierząt. Sprawowanie obrzędu w Czasie dla stworzenia może być poprzedzone innymi celebracjami, homiliami, kazaniami czy konferencjami, które przygotowują wspólnotę do owocnego przeżycia tej celebracji.

* * *

Przeprowadzone analizy poszczególnych części obrzędu błogosławieństwa zwierząt pozwalają stwierdzić, że treść tej celebracji jest bogata pod względem teologiczno-liturgicznym. W tym bogactwie można wyodrębnić kilka najważniejszych aspektów.

Pierwszy z nich dotyczy obrazu Boga. Modlitwy błogosławieństw skierowane są do Boga Ojca. W analizowanych formularzach oraz w przypisanych im czytaniach uwielbiany jest On jako Stwórca świata i człowieka. Bóg stwarza przez mądrość i miłość, a stworzony przez niego świat jest uporządkowany i dobry. Po stworzeniu Bóg nie pozostawia stworzenia samemu sobie. Nie tylko daje mu byt i istnienie, ale w każdej chwili podtrzymuje je w istnieniu, pozwala mu działać i prowadzi je do jego celu. Troska Opatrzności Bożej jest konkretna i bezpośrednia oraz obejmuje sobą wszystko, od rzeczy najmniejszych aż do wielkich wydarzeń świata i historii (KKK, nr 301–303). Wydaje się uzasadnione rozumienie błogosławieństwa jako udzielenie Bożej pochwały dla zwierząt, wspieranie ich w zdrowiu i służbie człowiekowi (Brusilo J., 2020, s. 125).

Obrzęd błogosławieństwa zwierząt, podobnie jak każdy inny, zawiera uwielbienie Boga. To uwielbienie jest wyrazem wiary i ufności, która przyjmuje cały świat jako Boży dar i odnosi go do Stwórcy, źródła i celu całej rzeczywistości (Syczewski T., 1996, s. 140). Ten ton laudatywny jest szczególnie widoczny w analizowanej celebracji i przenika wszystkie jej części. Widać to nawet w wezwaniach kończących liturgię słowa, które mają charakter jednoznacznie wielbiący, podczas gdy w formularzach innych błogosławieństw są przeważnie modlitwami upraszającymi.

Błogosławieństwo zwierząt wyraża przekonanie Kościoła, że i ono ma dla człowieka uświęcające znaczenie. Zbawienie ludzi stoi bowiem w nie-

rozdzielnym związku z odkupieniem świata. Celebracja ta objawia pełną szacunku i pokory postawę człowieka wobec zwierząt i całego świata powierzonego mu przez Stwórcę (Nadolski B., 1992, s. 246) i w ten sposób uwidacznia się także walor kosmiczny błogosławieństwa zawarty w tekstach biblijno-liturgicznych omawianego obrzędu.

Liturgię błogosławieństw cechuje swoisty antropocentryzm. Trzeba podkreślić, że pobłogosławienie zwierząt nie oznacza ich zmiany czy sakralizacji. Nie jest także formą obdarzenia ich nadprzyrodzoną mocą. Błogosławieństwo jest znakiem, który ma za zadanie pobudzenie wiary człowieka i jej umacnianie (Nadolski B., 1992, s. 248). Wymaga tym samym od człowieka rozumnego etycznego działania, nakładając na niego obowiązki wobec zwierząt, które wyrażają się w konieczności ich poszanowania jako stworzeń Bożych, możliwości wykorzystania ich jedynie w zgodzie z ich naturą oraz odniesieniu się wobec nich z wrażliwością i życzliwością (LS, nr 92, 130; KKK, nr 2418). Te obowiązki nazywa się niekiedy „prawami zwierząt” i należy je rozumieć jako prawa w znaczeniu szerokim (analogicznym), nie utożsamiając ich z podmiotowymi prawami człowieka. Zabieg ten służy wskazaniu, że ich źródłem nie jest międzyludzka umowa, ale wypływają one z Bożego porządku stworzeń i umieszczenia w nim także zwierząt (Wróbel J., 2010, s. 95). Można zatem wskazać, że właściwym adresatem wszystkich błogosławieństw pozostaje zawsze człowiek (Nadolski B., 1992, s. 248), a ich celem jest chwała Boża i dobro człowieka (Syczewski T., 1996, s. 140). W tym sensie zwierzęta nie są podmiotem ani przedmiotem duszpasterstwa (Brusilo J., 2020, s. 129–130).

Cechą czasów współczesnych jest wzrost wrażliwości na los zwierząt. Wśród ich opiekunów znaczną część tworzą chrześcijanie, dla których istotnym punktem odniesienia dla dokonywanych wyborów i kształtowania postaw moralnych jest wiara, która wyraża się przez liturgię. Wydaje się zatem, że wzrost zainteresowania tym błogosławieństwem jest próbą odpowiedzi Kościoła na znaki czasu. Warto zatem podtrzymywać sprawowanie obrzędu błogosławieństwa zwierząt oraz wprowadzić go w nowych miejscach. Celebracja ta mogłaby wpisać się w duszpasterstwo zwyczajne prowadzone w parafiach i korelować z innymi błogosławieństwami sprawowanymi w roku liturgicznym.

BIBLIOGRAFIA

- Biaggi S., 2016, *La benedizione degli animali. Tradizione e rinnovamento*, w: Franco Dessilani (red.), *Sant'Antonio Abate in diocesi di Novara. Storia, arte, devozione e tradizione*, Interlinea, Novara, s. 217–219.

- Brusiło Jerzy, 2020, *Duszpasterstwo wobec błogosławieństwa zwierząt*, Roczniki Teologiczne, nr 6, s. 121–132.
- Brzegowy Tadeusz, 2016, *Księga Izajasza. Rozdziały 1–12. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, Edycja Świętego, Częstochowa.
- Chrostowski Waldemar, 2003, *Dobroć wobec zwierząt w Biblii*, w: Waldemar Chrostowski (red.), *Pieśniami dla mnie Twoje przykazania. Księga Pamiątkowa dla Księdza Profesora Janusza Frankowskiego w 50. rocznicę święceń kapłańskich i 75. rocznicę urodzin*, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa, s. 95–115.
- Craigie Peter C., 1983, *Psalms 1–50*, Word Books Publisher, Wako.
- De Benedictionibus*. Editio typica, reimpressio, 2013, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano.
- Durak Adam, 1995, *Historyczno-teologiczne aspekty błogosławieństw*, Seminare. Poszukiwania Naukowe, nr 11, s. 21–36.
- Franciszek, 2015, Encyklika *Laudato si'*, Wydawnictwo M, Kraków.
- Jan Paweł II, 1996, Encyklika *Redemptor hominis*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Wydawnictwo M, Kraków, s. 3–53.
- Jan Paweł II, 2012, List apostolski *Inter sanctos*, w: Jerzy Brusilo (red.), *W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej*, t. 2, Biblos, Tarnów, s. 153.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, 2002, Pallottinum, Poznań.
- Lemański Janusz, 2013, *Księga Rodzaju. Rozdziały 1–11. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa.
- Malesa Wojciech, 2014, *Charakter modlitw błogosławieństwa w polskim wydaniu benedykcyjnym*, Teologia i Człowiek, nr 4, s. 147–162.
- Nadolski Bogusław, 1992, *Liturgika*, t. 3, *Sakramenty. Sakramentalia. Błogosławieństwa*, Pallottinum, Poznań.
- Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, 2010, Księgarnia św. Jacka, Katowice.
- Ordon Hubert, 1993, *Stosunek człowieka do zwierząt w świetle Pisma św.*, Zeszyty Naukowe KUL, nr 1–4, s. 25–32.
- Pałęcki Waldemar, 2021, *Benedictiones reservatae et propriae w potrydenckich rytuałach na ziemiach polskich*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
- Rubinkiewicz Ryszard, 1993, *Prorocza wizja odnowionego świata*, Zeszyty Naukowe KUL, nr 1–4, s. 33–42.
- Sierzchuła Adam, 2008, *Struktura obrzędów błogosławieństw w odnowie soborowej*, Ateneum Kapłańskie, nr 3, s. 434–445.
- Sobór Watykański II, 2002, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Pallottinum, Poznań, s. 48–78.
- Smykowski Krzysztof, 2017a, *Człowiek i zwierzęta towarzyszące. Refleksje teologa moralisty*, Verbum Vitae, nr 32, s. 445–460.
- Smykowski Krzysztof, 2017b, *Działalność i postulaty organizacji Catholic Concern for Animals*, Studia Ecologiae et Bioethicae, nr 3, s. 61–67.
- Syczewski Tadeusz, 1996, *Obrzęd błogosławieństwa zwierząt*, Studia Teologiczne Białystok – Drohiczyń–Łomża, nr 14, s. 139–145.
- Synowiec Juliusz S., 1987, *Na początku. Wybrane zagadnienia Pięcioksięgu*, ATK, Warszawa.
- The Gregorian sacramentary under Charles the Great*, 1915, Henry A. Wilson (red.), Printed for the Society by Harrison, London.
- Wenham Gordon J., 1987, *Genesis 1–15*, Word Books Publisher, Wako.

Wróbel Józef, 2010, *Zwierzęta i ich prawa*, w: Krzysztof Jeżyna i Tadeusz Zadykiewicz (red.), *Prawa człowieka. W 60. rocznicę uchwalenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Przesłanie moralne Kościoła*, Wydawnictwo KUL, Lublin, s. 79–103.

Wykaz skrótów

- DB – *De Benedictionibus*. Editio typica, reimpressio, 2013, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano.
- IS – Jan Paweł II, 2012, List apostolski *Inter sanctos*, w: Jerzy Brusilo (red.), *W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej*, t. 2, Biblos, Tarnów.
- KKK – *Katechizm Kościoła Katolickiego*, 2002, Pallottinum, Poznań.
- KL – Sobór Watykański II, 2002, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Pallottinum, Poznań.
- LS – Franciszek, 2015, Encyklika *Laudato si'*, Wydawnictwo M, Kraków.
- OB – *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, 2010, Księgarnia św. Jacka, Katowice.
- RH – Jan Paweł II, 1996, Encyklika *Redemptor hominis*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Wydawnictwo M, Kraków.
- SG – *The Gregorian sacramentary under Charles the Great*, 1915, Henry A. Wilson (red.), Printed for the Society by Harrison, London.

